

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-35-08>

УДК 930(477):929(Липа)

С. В. КУЧЕРЕНКО

старший лаборант кафедри історії України
та спеціальних історичних дисциплін

e-mail: kusvi@ukr.net ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3718-2579>

Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова
вул. Єлизаветинська, 12 м. Одеса, 65001, Україна

ТРИПІЛЬСЬКА СКЛАДОВА В ІСТОРІОСОФІЇ ЮРІЯ ЛИПИ

«Лише звертаючись до минулого,
не одно дасться зрозуміти в теперішності.
А в розумінні її, може й частка того,
що діятиметься» (Ю. Липа, 1938)

Мета статті. Висвітлення поглядів українського публіциста, історіософа, геополітика Юрія Липи (1900–1944) на трипільську археологічну культуру, що були сформовані переважно під впливом українського археолога, етнолога, мистецтвознавця Вадима Щербаківського (1876–1957).

Методологія дослідження передбачає застосування принципів критичного аналізу та зіставлення.

Наукова новизна. Враховано запозичення і новації щодо інтерпретації трипільської археологічної культури в Липівській історіософії. З'ясовано міркування Юрія Липи щодо значення культури мальованої кераміки в етногенезі, характері, традиціях, навіть у формах суспільної організації та політичних діях українців, а також суспільне значення результатів трипільських досліджень. Виокремлено трипільську складову концепції Юрія Липи в його книжці «Призначення України» (1938), виявлено та потлумачено відповідні терміни і поняття, застосовані в концепції. Принагідно наведено висновки сучасного трипільознавства.

Висновки. Пропонована стаття – одна із спроб відповісти на питання: Юрій Липа був науковцем чи творцем національного міфу?

Ключові слова: Юрій Липа, Вадим Щербаківський, українська ідея, трипільська археологічна культура.

Як цитувати: Кучеренко С. В. Трипільська складова в історіософії Юрія Липи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2023. Вип. 35. С. 79-88. DOI <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-35-08>

In cites: Kucherenko S. V. The Trypillia in the historiography of Yury Lypa *Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series «History of Ukraine. Ukrainian studies: historical and philosophical sciences»*. 2022. Issue. 35, (79-88) DOI <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-35-08> (in Ukrainian).

Український письменник, лікар, історіософ та геополітик Юрій Іванович Липа* відомий тим, що запропонував українцям нову національну ідею як висновок власної історіософсько-геополітичної концепції, викладеної в працях «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940) та «Розподіл Росії» (1941). Проаналізувавши історичне

минуле, традиції, характер, а також сучасний стан українського народу і його сусідів (30-х рр. XX ст.), Ю. Липа обґрунтував необхідність, доцільність та можливість створення і розбудови українцями конфедерації чорноморських народів – Чорноморської Великодержави на засадах високої моральності й добробуту. Одним з аргументів, що надавав історіософу впевненості, була єдність чорноморських народів, яку він відраховував від трипільської доби.

Завдання цього дослідження: виокремити трипільську частину історіософської концепції Ю. Липи, порівняти її з результатами досліджень культури мальованої кераміки (станом на середину 1930-х років) та досягненнями сучасного трипільознавства.

Отже, уявлення Ю. Липи про давнину формувалися під впливом професора В. Щербаківського, якого він вважав своїм вчителем й відзначив наукову діяльність археолога у статтях «Шукачі найглибшого» (1936), «Нова книжка професора В. Щербаківського» і «Один з українських вчених» (1938). Спираючись на основні положення концепції українського етногенезу В. Щербаківського, а саме 1) історія народу, це є історія території, яку цей народ займає; 2) завдання науки – з'ясувати наскільки кожен з народів, що жив на цій території, передав у спадщину свою фізичну і психічну культуру; 3) українці автохтони на своїй землі не менш як 5000 років від неоліту (від трипільської культури); 4) трипільська хліборобська культура (від Дунаю по Кубань) належала до групи кавказько-малоазійських мов; 4) індогерманці – люди шнурової кераміки, як завойовницька аристократична верства, що ще в неоліті увійшли в контакт з трипільською культурою; 5) вони нав'язали свою мову підкореним народам, котрі переробили її на свій лад – так виникла праслов'янська мова на терені України (на терені мальованої кераміки) [8, с. 126-127] – Ю. Липа вибудовував власну історіософію. У завершеному вигляді вона викладена в праці «Призначення України» (1938), де крім В. Щербаківського, в тексті згадуються інші дослідники трипільців – В. Хвойка, Е. Штерн, М. Болтенко, В. Доманицький. Про важливість трипільської складової в історіософській концепції Ю. Липи свідчить наявність у праці трьох однойменних розділів – «Трипільська культура», «Трипільці і пшениця» та «Головний первень – трипільці».

В розділі *«Трипільська культура»* дано її характеристику – *«осіла, хліборобська, розвинена політично, із власними правовими і моральними нормами, із традиціями, що безперервні аж до наших днів»*; *«обіймає новокамінну, бронзову і початок залізної доби»* [9, с. 61]. В. Щербаківський пов'язував зникнення культури мальованої кераміки з епохою бронзи [13, с. 16], а сучасне трипільознавство – з добою ранньої бронзи [10, с. 6]. Отже, Ю. Липа як публіцист вільніше поставився до хронології, збільшивши тривання трипільської доби.

У розділі *«Трипільці і пшениця»* йдеться про її символізм в українських традиціях та важливість археологічних знахідок культури пшениці на території України, завдяки яким встановлено не тільки духовну і матеріальну *«давність і одність»* української території, а також напрямок, звідки *«прийшли основоположники найдавнішої одності українських земель»*. На землі між Дунаєм–Дніпром і Доном–Кубанню з Месопотамії *«принесла пшеницю на початку III тис. перед Христом хвиля хліборобського, неочовничого народу, який протоісторики звать народом трипільської культури»* [9, с. 82]. В. Щербаківський вважав, що ця хліборобська культура з'явилася на території України в середині III тис. до н. е. Її носії належали до дунайсько-чорноморської галузі (динарської) передньоазійської раси. [13, с. 7-8]. Сьогодні хронологічні рамки культури Трипільля-Кукутень уточнено: це кінець VI – перші століття III тис. до н. е. [2, с. 68].

В. Щербаківський і Ю. Липа услід за ним вважали трипільців першими хліборобами на території України. Натомість сучасні дослідники довели, що хліборобство з'явилося на українських землях у VII тис. до н. е. (на 1000 років раніше трипільців) в результаті культурного імпульсу з Кавказу. Воно пов'язане з буго-дністровською культурою і культурою лінійно-стрічкової кераміки. Але тільки завдяки трипільській культурі хліборобство стало основною галуззю життєзабезпечення у лісостеповій смузі між Карпатами та Дніпром наприкінці VI – у V тис. до н. е. [6, с. 135, 151]. Через три тисячоліття після виникнення хліборобства на Близькому Сході пшениця потрапила на територію України двома шляхами:

західний шлях – через Дністер на Південний Буг і до Дніпра та східний – через Приазов'я до Дніпра [2, с. 78, 80].

Перед тим, як звернутися до розділу «*Головний первень – трипільці*», слід пояснити особливості розуміння і застосування Ю. Липою поняття «раса»: «*Расою звемо цілість населення, що його духовні прикмети, укриті й явні (як звичаї, мова, властиво мови), а також антропобіологічні риси становлять виразну цілість упродовж часу (історії)*» [9, с. 152]. Професор В. Щербаківський окреслював раси за антропологічними ознаками [14, с. 6-8], хоч і не відкидав, «утворення психологічних ліній» з давнини до сьогодення [13, с. 262]. За визначенням сучасного антрополога С. Сегеди, раси – «це великі групи людей, об'єднані спільністю походження та комплексом морфологічних рис» [12, с. 202]. Психологічний чинник у цьому визначенні відсутній. А «раса» Ю. Липи – «психологічна» [9, с. 169], «*поняття раси – передусім поняття... окремої духовності*» [9, с. 194]. Сенс застосування саме терміну «українська раса» історіософ бачив у тому, що він як ніякі інші може означити давню спадкову духовність: «*Зрештою поняття і «нації», і «класу», і державності», і «патріотизму» – це лише вияви раси, яка їх в собі заключає ... і далеко менше дають підстав до розуміння процесів, що діються чи діялись всередині України. Сучасність України ніяк не може бути докладно окреслена без поняття «раса»*» [9, с. 153].

У формулі «української раси» автором пропонується враховувати: 1) геополітичні ознаки української території, рік і морів, 2) історію українських торговельних шляхів і вузлів 3) початок формування раси – «*зродження осілого людського життя... і розповсюдження спочатку головного первня (джерела – С. К.) – месопотамського*»; 4) продовження її формування – злиття месопотамського з еллінським первнем; 5) закінчення її формування – злиття попередніх з готським первнем; 6) устійнення раси великодержавністю, релігією і розмахом культури й цивілізації, 7) вартість домішок раси; 8) історичну селекцію типів расової активності та 9) історію ідей еліти, «*бо ці ідеї були духовними подіями, що формували расу*» [9, с. 152].

Всього історіософ виокремив три джерела (трипільський, еллінський і готський) та з десяток домішок (кочовики, кельтська, римська, тракійська, іранська, кавказька, норманська, єврейська, московська, польська та інші), що сформували «*українську расу*», перш за все духовно, але також і фізично.

Тепер зрозуміла назва розділу «*Головний первень – трипільці*», де зазначається, що це джерело є «*доказом тривалості української раси і безперервного володіння своєю землею впродовж тисячоліть*»; це «*підложжя*», «*бо творить з антропологічного боку 60-70 (Щербаківський подає до 90) відсотків української раси*» та є «*підставою*» української психології. «*Власне в це підложжя, як у велетенську вазу-амфору, вливалися всі інші расові первні й домішки. Співзвучність із ним визначає гармонійність чи негармонійність духовної домішки. Це протоукраїнський народ трипільської культури, трипільці, як звать його українські вчені*» [9, с. 155].

У «Синоптичній таблиці праісторичної структури слов'янських народів» В. Щербаківського наявність передньоазійської (динарської) раси в українцях передано формулою «Д п/б», тобто динарської раси у даного народу було багато, починаючи з неолітичної доби» [14, с. 44]. На думку трипільствознавця М. Відейка, якщо прийняти до уваги, що нові археологічні культури формуються з декількох археологічних комплексів, і трипільська культура так формувалася, й так само брала участь у формуванні культур наступних епох. Дослідження ДНК-носіїв трипільської культури показали певну спадковість населення на теренах певної частини України від доби палеоліту до раннього залізного віку включно, а відтак – до сьогодення. Отже, заперечувати той факт, що серед сучасного населення даного регіону проживають нащадки носіїв трипільської культури нема підстав [3, с. 93].

По опрацюванню зазначених розділів з'ясувалося, що трипільська тема є в «Призначенні України» наскрізною. Усього в тексті було виявлено понад 90 використань ключового слова «трипільці» й похідних від нього: «трипільська доба», «трипільське населення», «племена

трипільців», «держави трипільців», «трипільські народи», «трипільські землі», «трипільська культура», «культура трипільського народу», «народ трипільської культури», «трипільське життя», «трипільські селища», «трипільські елементи», «трипільський первень», «трипільське підложжя», «психологія трипільців», «характер трипільців», «елліно-трипільці», «трипільство», «колективістичне трипільство», «трипільський солідаризм».

Складається враження, що автор «Призначення України» зловживав використанням терміну «трипільці», щоб підкреслювати зв'язки пізньої людності, яка населяла колишню трипільську територію, з трипільською основою, часто нехтуючи часовою прірвою між ними. У післятрипільську добу Ю. Липа трипільцями називав усе місцеве хліборобське населення. Виправданням такого довільного використання терміну може бути потреба таким чином акцентувати увагу на перейманні трипільської духовності усіма місцевими землеробами впродовж наступних тисячоліть аж до сучасних автору (і навіть майбутніх) українців на підставі спільності території, способу життя, характеру і культури.

Переконалися в цьому можна, читаючи розділ про еллінське джерело «української раси» *«Другий первень – елліни»: «Пантеон еллінів і їх релігія помітно вплинули на корінне населення, на племена і держави трипільців... Трипільські землі прийняли еллінів... Вони багато чого зорганізували в трипільському житті... Дуже важливим у формуванні раси є те, що еллінські міста були лише серед трипільського населення, зате нема цих міст на схід, серед тюрксько-фінських племен... Елліни мали духовне споріднення з трипільцями»* [9, с. 158-160].

Трипільці згадуються також і в розділі *«Третій первень – готи»*, в характеристиці готського джерела «української раси», що, на відміну від південних трипільського та еллінського, був північно-західним. Вплив готів був більший за еллінів: *«Це було геніальне доповнення до характеру трипільців: вірність і прив'язаність до традиції одних, сполучена з уродженою військовою дисципліною і здібністю до розгалуженої організованості других. Практичність і твердість одних з духом розмаху й абстракції других. Можливо, що організація готської держави і взагалі вплив готів тому так швидко прийнялися на Україні, що вони давали стабілізацію і мир між поодинокими трипільськими численними племенами й державами-містами, досі впорядкованими за еллінськими зразками... Готи не були вищі культурно від еліно-трипільців, їхня роль була інша»* [9, с. 163].

Готи змінили структуру населення не тільки зовні (держава), а й всередині (соціальний устрій), а зі зміною соціального устрою прискорилося і становлення української мови, яка почала формуватися *«у II тисячолітті перед Христом, там, де стикалися трипільські та дунайські хлібороби з траками, іллірами, італіками, кельтами і іншими індогерманами»* [9, с. 164].

В. Щербаківський писав про перебування на території України двох рас. Високі довгоголові номади індогерманської раси стали нечисельною пануючою верствою, а круглоголові хлібороби лишилися масивною підданою (субстратною) верствою. Від їхнього співжиття почала мішатися мова, кавказько-малоазійська мова хліборобів індогерманізувалася, індогерманська теж зазнала місцевого впливу [14, с. 15]. Мовознавець Ю. Мосенкіс, здійснивши системну реконструкцію мови трипільської культури, також дійшов висновку, що вона є доіндоєвропейським мовним субстратом української мови, а праслов'янська мова виникла внаслідок накладання індоєвропейських діалектів на трипільський мовний субстрат [1, с. 67].

Ю. Липа знайшов прояви трипільського джерела у більшій чи меншій мірі в різних домішках, що брали участь у формуванні української раси, зокрема у римській: *«Рим, як духовність, з його етрусським підложжям, наближеним до егейського й трипільського, в повній гармонії надавався до змішування з праукраїнськими первнями»*. Проте зовсім мало його в московській домішці, оскільки на московських землях хліборобство з'явилося *«не раніше IX віку після Різдва Христового»* (вжито цитату В. Щербаківського), а в Україні *«перепалені зерна пшениці й проса знаходять ще з III тисячоліття перед Христом, і то в зв'язку з трипільцями, і ніде не немає перерви хліборобства аж до князівської доби, як це видно з розкопів городищ»* [9, с. 175].

Похідними від джерел «української раси» (трипільського, еллінського і готського) Ю. Липа вважав три підстави (основи – С. К.) українського характеру, названі відповідно «трипільство», «еллінскість» («еллінство»), «готизм». Визначення поняття «трипільство» у Ю. Липи немає, але з тексту зрозуміло, що «трипільство» походить «з духовної сутності трипільського матриархату». Жінка-мати об'єднує навколо себе родину хліборобів, «де потрібні передусім вміння господарювати, витривалість і традиціоналізм у праці». Ю. Липа ставив поняття «матері» вище від «чоловіка» чи «жінки», тому що воно їх в собі сполучає. Підкресливши, що навіть трипільці «чистого панування жінки вже не мали», скоріше йдеться про «переваги жінки», історіософ писав про «двопервенність» в родинному й суспільному житті: «В такому двопервнім підложжі, що розвинулося в хліборобському крузі, енергія мужеськості згармонізована з жіночим первнем і підпорядкована родині» – основній ланці українського підложжя. В характері українців «трипільство» проявиться в рівнозначності й рівноправності жіночого та чоловічого «складнів» і в родині, і в суспільстві [9, 209].

Будучи прихильником ідеології солідаризму, Ю. Липа знайшов у «трипільстві» витоки «українського солідаризму». Жінку (берегиню родини і роду) вважав «першим учителем колективістичного солідаризму». «Трипільством» пояснив і гуртовий порядок, і своєрідний демократизм українських асоціацій. Група, союзи груп, провідництво в групі, на думку історіософа, в своїй основі мають те саме, «що мали селища трипільців («трипільський солідаризм»); що було підставою елліністичних міст упродовж тисячоліття; що було підставою князівських з'їздів за часів Великого Києва, Генеральної Ради вже скристалізованої Гетьманщини, а навіть у корпоративності Старих Громад ХІХ століття; те саме, що в економічній житті валка чумаків і сучасний союз кооператив, що братства і «Просвіти» в культурі, що хори, цехи і асоціації в мистецтві. [9, с. 290]. До речі, захоплення марксизмом і популярність соціалізму серед українських інтелігентів історіософ також пояснював «колективістичним трипільством» українського характеру. Але сподівався, що те ж саме «солідаристичне трипільство» зможе об'єднати українців [9, с. 286].

Трипільський вплив Ю. Липою було виявлено навіть у такій «формі фізичного і духовного збереження раси» як держава. Як відомо, носії трипільської культури не змогли піднятися на рівень державотворення, що і стало причиною їх зникнення. Однак автор «Призначення України», відкидаючи чужі прояви організації, знайшов органічні для державності українців елементи в «українській асоціативній групі». На думку Ю. Липи, з давнини і до сучасності усім українським групам притаманна одна й та сама риса – «вони є продуктом звичаю і традицій». Цей історичний досвід є законом українських асоціацій. Згідно з ним кожна «одиниця» (член асоціації) «тоді найліпша, коли вона висловлює найліпше традиції, дух своєї асоціації» [9, с. 243-244]. Історіософ вважав, що «українці мають вроджені здібності тривало репрезентувати і висловлювати свою асоціацію», і в тому їх сила. Традиції асоціації опішнянських гончарів, бессарабських виноградарів, січових лоцманів, чумацького села та інших груп, станів чи цехів «є висловниками організованого характеру раси». Він наполягав, що не вождизм, а ієрархія і живі традиції будують українську державність. Люди вищої української ієрархії (еліта) повинні «усвідомити вартість груп і устійнити взаємовідносини, найкорисніші для груп, і цілої раси». Вони повинні мати «здібності до відчуття раси як цілості» [9, с. 245-246]. Справжні риси української державності автор «Призначення України» вбачав у зростанні українських державних груп, інституцій і традицій в 1917 р. Це не «літературна історія і не чужинецька дисципліна, а розвій асоціацій на підложжі власних традицій» [9, с. 247].

В останній частині липинової концепції йдеться про «українські ідеї», (визначені Ю. Липою як «більш чи менш глибокі вияви українського расового «Я»), потрібні для організації сучасної української духовності. Серед них є генеральні ідеї й заповіді для української еліти. Їх пізнання – це «скарб, більший, ніж усі матеріальні багатства», тому що тоді еліта зможе керувати «українською збірною енергією» [9, с. 204]. Для «скристалізування» ідеї треба відійти від повсякденності, «щоб побачити великість», і відсторонитися, «щоб оглянути своє ззовні», тоді може вдасться «відчутти свою батьківщину як цілість» [9, с. 45]. На думку історіософа,

від трипільського первня походить саме ця давня українська ідея – «усвідомлення України як органічної цілості впродовж тисячоліть».

Ще одна ідея-підложжя, у формуванні якої велику роль відіграло «передньоазійське (трипільське) підложжя раси», може бути передана сучасним терміном «україноцентризм». У Ю. Липи – це «відчуття серединності раси», тобто впевненість у тому, що «центральним пунктом світу є Україна, українські люди, українські землі» та «відчуття свого духовного світу як мірила для інших світів». Це відчуття є «певним духовним кліматом», «своєрідними межами характеру», «особливий заслон для самозбереження». Три ознаки цього відчуття дають силу «одиночці» і расі – це «відрух (рефлекс – С. К.) до оборони свого рідного», «погляд на все з нутра раси» та «сприйняття предківщини» (в розумінні обізнаності в історії, поваги до предковичності, до прадавнього, гордості за минуле). Найповніше, на думку історіософа, відчуття серединності виявилось в часи апостольства Києва, його великодержавності. Коли ж воно затьмарюється, в расі настає протилежний клімат, названий «пораженством». Треба виходити з поразенства за будь-яку ціну, щоб раса пішла «власною дорогою призначення» [9, с. 238]. Близьким до «трипільства» Ю. Липа вважав патріотизм: «Поняття Краю як Родини, як Хати, як Дому – найбільше характеризують органічність патріотизму українця» [9, с. 226-227].

Історіософ сподівався на те, що усвідомлення свого характеру і його прояву в історії, наблизить українців до поняття дійсної еліти. Як носителька свідомості вона буде виконувати ідеї-заповіді: створить, буде підтримувати і зміцнювати «одність»: одність організації, що традиційно зв'язана з українським характером [9, с.292]; одність історії як зрозуміння українського характеру [9, с. 286]; одність будучини як відчуття власного шляху раси, власного призначення [9, с. 300].

Український сходознавець Ю. Кочубей відзначав суверенність мислення і самостійність висновків теоретика української історії та політики Ю. Липи [7, с. 8]. Його історіософська концепція, викладена в книжці «Призначення України», дає можливість пересвідчитися в правдивості такої оцінки. За науково-популярним текстом праці прихована чітка потрійна структура концепції: Українська духовна раса походить від трьох джерел (трипільського, еллінського, готського). Ці джерела формують в українському характері три його підстави (трипільство, елліство, готизм). Вони проявляються відповідно в трьох характерних рисах українців (солідаризм, мистецькість і військовість). Вплив джерел, основ і рис характеру відбувається у минулому, сучасності й навіть майбутньому.

Трипільська складова, якій здебільшого присвячена ця розвідка, посідає в концепції Ю. Липи засадниче місце. Трипільське джерело української духовної раси і трипільська підстава українського характеру (трипільство) – є найдавнішими, найпотужнішими і найвпливовішими серед інших джерел і основ, врівноважують і гармонізують їх (пригадаймо вдале порівняння трипільської культури з амфорою, куди вливалися всі інші первні і домішки).

В заслугу трипільцям Юрій Липа ставив 1) принесення культури пшениці на територію України; 2) будівництво осель і поселень; 3) об'єднання території дорогами (причому напрямки шляхів, розміщення сіл, розподіл ланів, зовнішній вигляд хат залишилися на тисячоліття як найдоцільніші); 4) походження селянських звичаїв і традицій, 5) риси характеру українських селян: терпеливість, мовчазна відвага, передбачливість, скромність, обережність, невідступність від обраної лінії, холодність при невдачах, почуття справедливості, гідність, відпорність і пристрасну любов до своєї землі; 6) роль жінки-матері в родині і суспільстві; 7) двопервенність української родини і суспільства – рівнозначність і рівноправність жіночого і чоловічого складнів; 8) витоки українського солідаризму (гуртовий порядок і своєрідний демократизм); 9) родинні відносини керівника-батька і підлеглих-дітей в групі; 10) походження найстарших українських ідей: усвідомлення України як органічної цілості впродовж тисячоліть та відчуття серединності (україноцентризм).

Докладне опрацювання і контент аналіз тексту «Призначення України» показали, що Ю. Липа поширив використання терміну «трипільці» на післятрипільське хліборобське населення, щоб акцентувати успадкування джерел трипільської духовності усіма місцевими

землеробами впродовж наступних тисячоліть на підставі спільності території, способу життя, характеру і культури. Він також дещо збільшив хронологічні рамки існування трипільської культури на території України.

Співставлення поглядів Юрія Липи і Вадима Щербаківського (які сам Щербаківський порівняв з живою і мертвою водою) дало можливість встановити збіги і розбіжності щодо характеристики трипільської культури, а відтак ступінь науковості концепції Липи на момент її створення. Живою водою професор Щербаківський назвав історіософську надбудову над своїм археологічним фундаментом. Як жива вода мала діяти книжка Ю. Липи на вимушених українських емігрантів, розповідаючи серед іншого про трипільців, які першими довели, що, спираючись на власні сили, можна побудувати «цивілізацію».

Ю. Липа, творчо використавши доробок В. Щербаківського, створив історіософську концепцією, невідому сучасному трипільствознавству. Історик трипільських досліджень М. Відейко розмежує Липівську концепцію на різні галузі творчості – науку і міф. У запропонованій ним характеристиці сучасних міфоісторичних творів лише деякі риси властиві праці Ю. Липи. Наприклад, «актуальність міфоісторичних етногенетичних розвідок визначається насамперед пошуками коріння певної нації», «в їхній основі лежить уявлення про існування «видатних» націй, що стали колискою земної цивілізації». Або «автор претендує на створення абсолютно оригінальної концепції історичного процесу у світовому масштабі або у окремо визначеному регіоні, яка визначається, як альтернативна по відношенню до поглядів «офіційних» науковців і т. д. [4, с. 90].

Політолог і публіцист І. Лосев, розмірковуючи на тему потреби національного міфу для українців, стверджує: «Міф не вигадка, він, радше, сукупність уявлень про можливу ідеальну ситуацію, можливу ідеальну країну й народ... Національний міф говорить про той ідеальний образ нації, якого треба прагнути, до якого треба наближатися». Реабілітуючи поняття «міф», науковець аналізує «Шевченків міф України», який вперше виразно й чітко проголосив духовний суверенітет українства, що проявляється в культурній самостійності етносу та її усвідомленні широкими масами; в емоційно забарвленому переживанні власного бачення світу й почутті національної гідності та впевненості у творчих силах власного етносу; комплексі етнокультурної повновартості. Крім того, цей міф однозначно протиставив українців неукраїнцям в аспекті самоусвідомлення власних відмінностей, що дають підстави вважати себе окремим, самостійним народом» [10, с. 9]. Така характеристика цілком підходить і до праці Юрія Липи.

Тож ким був Ю. Липа: науковцем чи міфотворцем? – проблема для подальших досліджень. Вона продовжує дискусійне питання, поставлене свого часу польським істориком М. Войнаром: «Чи були успішними спроби В. Щербаківського та Ю. Липи переламати український комплекс меншовартості, чи стали підґрунтям для псевдоісторичних концепцій стародавнього походження українців?» [5, с. 55].

***Юрій Іванович Липа** (22.04./5.05.1900, містечко Старі Санжари на Полтавщині – 20.08.1944, село Шутова на Яворівщині) – укр. поет, прозаїк, публіцист, літературознавець, перекладач, історіософ, геополітик, редактор, видавець, лікар-практик і науковець. Освіта: гімназія (Одеса, 1910-1918), правничий ф-т (Одеса, 1918; Кам.-Подільський, 1919-1920), медичний ф-т, терапія (Познань, 1922-1928), військ. медицина (Варшава, 1929), фітотерапія (Вільно, 1932), політичні науки (Варшава, 1930-1931). На еміграції мешкав і лікарював у Варшаві (1929–1943). Діяльність: член СУМ, «Одеської Січі» та студ. сотні (Одеса, 1917–1918), редактор газ. «Вісник Одеси» (Одеса, 1918) і журн. «Нова думка» (Кам.-Подільський, 1920), учасник літ. гр. «Сонцецвіт» (Тарнів, 1921), організатор літ. гр. «Танк» (Варшава, 1929), засновник вид-ва «Народній стяг» (Одеса, Каліш, Варшава, Львів, 1917-1936); провідник укр. студ. корпорації «Чорноморе» (Данціг, Познань, Варшава 1925-1933); співробітник Укр. Економіч. Бюро (Варшава, 1933-1934); очільник Укр. Допомог. Комітету (Варшава, к.1939-поч.1940); фундатор Укр. Чорномор. Інституту (Варшава, 1940). Твори Ю. Липи друкували в газетах, журналах, альманахах, календарях та окр. вид., серед них – зб. віршів «Світлість»

(1925), «Суворість» (1931), «Вірую» (1938); роман «Козаки в Московії» (1934); зб. літературозн. есеїв «Бій за українську літературу» (1935); зб. новел «Нотатник» (1936-1937); медич. праці «Фітотерапія» (1932, 1938), «Ліки під ногами» (1943) та ін., публіцист. праці «Українська доба» (1936), «Українська раса» (1937), «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940), «Чорноморський простір» (1941), «Росія та її геополітичні можливості» (1940), «Розподіл Росії» (1941), «Українська раса. В сучасну хвилю» (1941) тощо. Останній рік життя мешкав і лікарював у Яворові, с. Бунів та Іваники на Львівщині (1943-1944). Закатований енкаведистами в с. Шутова за те, що був лікарем УПА. Похований у с. Бунів.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автор повністю дотримується етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію.

Список використаної літератури

1. Борщевський С. В. Доіндоевропейські субстрати слов'янських та германських мов у світлі новітніх наукових досліджень. *Мовознавство*. 2008. № 6. С. 65–70. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183107/09-Borshchevsky.pdf?sequence=1>
2. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура: спогади про золотий вік. Харків: Фоліо, 2007. 415 с.
3. Відейко М. Трипільці-«автохтони» В.В. Хвойки та сучасний погляд на Трипілля-Кукутень // В. В. Хвойка та його внесок у дослідження давньої історії України (до 160-річчя від дня народження): темат. зб. наук. пр. / голов. ред. Н. Г. Ковтанюк. Київ: [Такі справи], 2010. С. 89–93.
4. Відейко М. Тема трипільської культури у сучасному праісторичному міфотворенні. *Трипільська цивілізація. Журнал*. 2019. № 2. С. 89–104. URL: <https://www.trypillia.com/2010/71-2010-4-mythology>
5. Войнар М. Вплив концепції походження української нації Вадима Щербаківського на погляди Юрія Липи. // Восьмі Липівські читання: матеріали Всеукр. наук. конф. [Київ, 22.04.2016] / упоряд. С. Кучеренко; БФ ім. І. і Ю. Лип, Центр нац. відродження ім. С. Бандери, Наук.-досл. інститут українознавства. Київ: Укр. видав. спілка ім. Ю. Липи, 2017. С. 48–55.
6. Енциклопедія Трипільської цивілізації / гол. ред. Відейко М. Ю. Т. 1. Кн. 1. Київ: Укрполіграфмедіа, 2004. 703 с.
7. Кочубей Ю. Мужність думки. Геополітичні візії Юрія Липи в контексті сучасності. *День*. 2004. 23 жовтня (№ 192). С. 7–8.
8. Курінний, П. Історія археологічного знання про Україну. Мюнхен: УВУ, 1970. 138 с.
9. Липа Ю. Призначення України / передм. М. Головатого // Всеукраїнська трилогія: у 2-х т. / упоряд. В. В. Яременко, О. М. Мислива. Київ: МАУП, 2007. Т. 1. 336 с.
10. Лосєв І. Потреба міфу: дещо про національний проект Україна. *Шлях перемоги*. 2002. 5 червня (Ч. 23). С. 9.
11. Романовський В. С. Основні проблеми та досягнення сучасних досліджень пам'яток трипільської археологічної культури. *Вісник ХДАК*, 2014. Вип. 44. С. 4–13.
12. Сегеда С. П. Антропологія: навч. пос. для студ. гуманіст. спец. ВНЗ. Київ: Либідь, 2001. 336 с.
13. Щербаківський В. Вступна лекція з археології // Щербаківський В. С. Українське мистецтво: вибрані неопубліковані праці / упоряд., вст. ст. В. Ульяновського. Київ: Либідь, 1995. С. 253–273.
14. Щербаківський В. Формація української народу: нарис праісторії України. Подєбради: УТГІ, 1937. 45 с.

S. V. KUCHERENKO

Secretary of the Department of History of Ukraine
and Auxiliary Sciences of History

e-mail: kusvi@ukr.net ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3718-2579>

Odesa I. I. Mechnikov National University

St. Yelyzavetynska, 12, Odesa, 65001, Ukraine

THE TRHPILLIA IN THE HISTORIOSOPHY OF YURIA LYPА

The purpose of the article. Elucidation of the views of the Ukrainian publicist, historiographer, geopolitician Yury Lypа (1900–1944) on Trypil archaeological culture, which were formed mainly under the influence of the Ukrainian archaeologist, ethnologist, and art critic Vadym Shcherbakivskyi (1876–1957).

The research methodology involves the application of the principles of critical analysis and comparison.

Scientific novelty. Borrowings and innovations regarding the interpretation of Tryplian archaeological culture in Lypov historiosophy are taken into account. Yuri Lypа's reasoning regarding the significance of the culture of painted ceramics in the ethnogenesis, character, traditions, even in the forms of social organization and political actions of Ukrainians, as well as the social significance of the results of Trypilian researches, is clarified. The Tripoli component of Yuri Lypа's concept in his book «The Destiny of Ukraine» (1938) is singled out, the relevant terms and concepts used in the concept are identified and interpreted. The conclusions of modern Tripille studies are given incidentally.

Conclusions. The proposed article is one of the attempts to answer the question: Was Yuri Lypа a scientist or a creator of a national myth?

Key words: Yuriy Lypа, Vadym Shcherbakivskyi, Ukrainian idea, Tripoli archaeological culture.

References

1. Borshchevskyi S. V. (2008). Pre-Indo-European substrates of Slavic and Germanic languages in the light of the latest scientific research. *Linguistics*. No. 6. P. 65–70.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183107/09Borshchevsky.pdf?sequence=1> (in Ukrainian)
2. Burdo N.B., Videiko M. Yu. (2007) / Trypil Culture: Memories of the Golden Age. Kharkiv: Folio, 415 p. (in Ukrainian)
3. Videoko M. Trypiltsi-«autochthones» (2010). V.V. Khvoyka and the modern view of Tripillia-Kukuten // V. V. Khvoyka and his contribution to the study of the ancient history of Ukraine (to the 160th anniversary of his birth): topic. coll. of science pr. / head ed. N. G. Kovtanyuk. Kyiv: [Such matters], 2010. P. 89–93. (in Ukrainian)
4. Videoko M. (2019). *The topic of Tryplian culture in modern prehistoric myth-making*. Trypil civilization. Magazine. No. 2. P. 89–104.
URL: <https://www.trypillia.com/2010/71-2010-4-mythology> (in Ukrainian)
5. Voynar M. (2017). The influence of Vadym Shcherbakivskyi's concept of the origin of the Ukrainian nation on the views of Yuri Lypа. // Eighth Lipiv readings: materials of the All-Ukrainian. of science conf. [Kyiv, 22.04.2016] / edit. S. Kucherenko; BF named after I. and Yu. Lip, Center of National the revival of S. Bandery, Associate Professor Institute of Ukrainian Studies. Kyiv: Ukr. published union named after Yu. Lypа, 2017. P. 48–55. (in Ukrainian)
6. Encyclopedia of the Trypil civilization (2004) / ch. ed. Videoko M. Yu. T. 1. Book. 1. Kyiv: Ukrpoligrafmedia. 703 p. (in Ukrainian)
7. Kochubei Yu. (2004). Courage of thought. Yuri Lypа's geopolitical visions in the context of modernity. *Day*. October 23 (No. 192). P. 7–8. (in Ukrainian)

8. Kurinnyi, P. (1970). History of archaeological knowledge about Ukraine. Munich: UVU. 138 p. (in Ukrainian)
9. Lypa Yu. (2007). Purpose of Ukraine / foreword. M. Holovatogo // All-Ukrainian trilogy: in 2 volumes / edited by V. V. Yaremenko, O. M. Myslyva. Kyiv: MAUP. Vol. 1. 336 p. (in Ukrainian)
10. Losev I. (2002). The need for a myth: something about the national project of Ukraine. *The way to victory*. June 5 (Part 23). P. 9. (in Ukrainian)
11. Romanovskyi V. S. (2014). The main problems and achievements of modern research on monuments of Tripoli archaeological culture. *Bulletin of the KhDAK*, Vol. 44. P. 4–13. (in Ukrainian)
12. Szegeda S. P. (2001). Anthropology: teaching. village for students humanist. special university Kyiv: Lybid. 336 p. (in Ukrainian)
13. Shcherbakivskyi V. (1995). Introductory lecture on archeology // Shcherbakivskyi V.S. Ukrainian art: selected unpublished works / editor. Art. V. Ulyanovsky. Kyiv: Lybid. P. 253–273. (in Ukrainian)
14. Shcherbakivskyi V. (1937). Formation of the Ukrainian people: an outline of the prehistory of Ukraine. Podebrady: UTGI. 45 p. (in Ukrainian)